
אמריקה – הארץ ה(לא) מובטחת

התדמית השלילית של אמריקה בעתונות היהודית רוסית בשנים 1881-1910

יהודית זברנקו

בדרך לאמריקה. רבבות, ולעתים אף יותר יהודים,
היגרו מדי שנה ממזרח אירופה לארצות הברית

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТЪ
Еврейскаго Колонизаціоннаго
ОБЩЕСТВА.

С.-Петербургъ, Офицерская, 60.

снабжаетъ эмигрантовъ бесплатно свѣдѣніями и указа-
 заніями, необходимыми при переселеніи, оказываетъ
 эмигрантамъ защиту въ пути и на мѣстахъ.

— Отдѣленія во всѣхъ крупныхъ городахъ и
 многихъ мѣстечкахъ. —

ИЗДАНЫ БРОШЮРЫ: „Америка“ (цѣна 5 коп.), „Аме-
 риканскіе города“ (цѣна 10 коп.), „Канада“ (ц. 3 коп.),
 „Аргентина“ (ц. 2 коп.), „Сирія и Палестина“ (ц. 2 к.),
 „Общія Указанія“ (ц. 6 коп.), „Наставленіе къ полу-
 ченію заграничн. паспорта“ (ц. 15 коп.), „Англійскій
 самоучитель“ (ц. 20 коп.) и мног. др.

Двухнедѣльный журналъ
דער יודישער עמינראנט
 * Цѣна отдѣльнаго номера 2 коп. *

При выпискѣ изданій на 10 коп. и больше просятъ при-
 сылать стоимость почтовыми марками. 0117

מורה דרך למהגר היהודי היעדים - מארצות הברית וארגנטינה עד פלשתינה

- א. עתונות זו נשלטה על ידי אידיאולוגיות כגון הציונות וההשכלה. הציונים, ציינו את החסרונות והפגמים שבאמריקה בחקירה שיוכלו לכוון את ההגירה לארץ ישראל. המשכילים, נטו להבליט את החסרונות שבאמריקה בהאימנם, כי יש ליהודים עתיד ברוסיה עצמה. שאיפתם היתה להשאיר את היהודים ברוסיה.
- ב. בדרך כלל, קיימת בדיווחי העתונות נטייה להפריז בתיאור חדשות רעות. למשל, דיווח על שריפה ליד תיאטרון הינו סנסציוני יותר מאשר ביקורת על הצגה. בנוסף לכך, מאחר שהעורכים מכוונים את מאמריהם לנושאים המעניינים את קהל הקוראים, הרי הללו ישאפו לספק אותן חדשות שקהל הקוראים מעוניין בהן. מאחר שמרבית הקוראים בעתונות זו החליטו להישאר ברוסיה, הרי שמאמרים שמשמיעים ומשחירים את אמריקה זכו להצלחה רבה יותר מאשר אלה שניסו להביע דעות המנוגדות לקו זה.
- ג. עתונאים ועורכים רוסיים פירשו אירועים אמריקאים על פי ניסיונם הם, ובכך תרמו לדימוי השלילי של אמריקה. לעתים קרובות דיווחו על אנטישמיות פרועה, אותה פירשו כאילו נתמכה על ידי הממשל האמריקאי או מוסד כלשהו. מגמה זו, כלומר כחינת החדשות

בהיסטוריוגרפיה הציונית מוצגת ההגירה היהודית הגדולה ממזרח אירופה לארצות הברית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 כזרם אדיר, שגרף חוגים רחבים ביהדות הרוסית ועמד בניגוד גמור לקילוח הדק, ש"טיפטף" לארץ ישראל באותן שנים. מן המאמר שלפנינו עולה, כי זרם האדיר הזה היו מתנגדים לא מעטים ברוסיה ולמחות שלושה כתיבי עת יהודיים בשפה הרוסית יצאו נגדו במשך שנים ארוכות. המאמר פורסם בכתב העת "אמריקן ג'ואיש היסטורי", חוברת 3, מרס 1986, והוא מובא בקיצורים אחדים, בעיקר בהערות שוליים, הכוללות מידע כללי הידוע לקורא הישראלי. שם המאמר הוא של מערכת "קשר", בעוד שהשם המקורי הוא זה המופיע בכותרת המשנה. החומר תורגם על ידי יהודית רייפן-רונן.

מה היתה התייחסותם של יהודי רוסיה לאמריקה? יהודים אלו היו תוצר של תקופת ההשכלה והתרבות הרוסית-חילונית מסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20.¹ על מנת לבחון סוגייה זו יש לבדוק ספרות העוסקת בנושא, אוטוביוגרפיות, קובצי מכתבים שיצאו לאור, ומקור נוסף אשר בדרך כלל נוטים לפסוח עליו - העתונות היהודית בשפה הרוסית מהתקופה שלפני המהפכה.

בשלושה עתונים פורסמו מאמרים, החושפים התייחסות שלילית בכל הקשור לאמריקה, והם "ראזסווייט", "נ.ק.ו." (ניידיילניאה כרוניקה ווסחודה") ו"י.מ." (יברייסקי מיר). עתונות זו יצאה לאור באופן סדיר למדי.² קהל הקוראים היה מצומצם, מאחר שמספר היהודים ששלטו בשפה הרוסית היה קטן למדי. מרבית היהודים שקראו רוסית היוו תוצר של תקופת ההשכלה, אשר החלה לפעול בחברה היהודית מאז שנות ה-70 של המאה ה-18, וגרסה התבוללות בתחומי השפה, הלבוש והמנהגים. ההתבוללות הובנה כשלב ראשון והכרחי בדרך לאמנציפציה וכאמצעי למאבק בהגבלות ואפליית היהודים.

המשכילים היו חבורת אינדיווידואליסטים, אשר הונכו ברוסיה, נהגו להתעטות בלבוש לא יהודי ולא הקפידו על שמירת מצוות הדת. רוב המממנים, העורכים והקוראים של העתונות היהודית בשפה הרוסית נמנו עם המשכילים. על ה"ראזסווייט" במתכונתה הראשונה (מאי 1860 - מאי 1861) היו מנויים כ-640 איש בלבד. תפוצת ה"ראזסווייט" השני (1879-1883) היתה כ-3,400 עותקים ו"ראזסווייט" הפטרבורגי (1907-1918) מכר כ-10,000 עותקים. ל"ווסחודה" שהפך אחר כך לנ.ק.ו., (1881-1906) היו יותר מ-4,000 מנויים בכל רחבי רוסיה בשנות ה-90. קרוב לוודאי, שלעתונות זו היו גם קוראים באמריקה.

קהל קוראים אינו מהווה אינדיקטור יחיד למידת השפעת העתון. האינפורמציה שהובאה בדיווחי העתונות הגיעה לקהל רחב יותר, שהיה להוט אחר קבלת מידע על "העולם החדש". העתונות היהודית רוסית שימשה מקור חשוב בכל הקשור לדעות שנתגבשו לגבי אמריקה. היא היוותה כלי ביטוי לחששות יהדות רוסיה בכללה, מהחברה ומאורח החיים האמריקאי. לכן, אין בדיקתה משמשת רק להבנת השקפותיה של קבוצת מיעוט. אלה שהחליטו להגר, עשו זאת למרות התדמית השלילית שהובאה בעתונות זו. העתונות היהודית בשפה הרוסית העמידה את אמריקה באור שלילי מסיבות אחדות:

בשם "נ.ק.ו" (וראה לעיל). היה זה העתון היהודי היחיד בשפה הרוסית בשנים 1885-1889. מדיניות המערכת ביטאה את פילוסופיית ההשתלבות המתונה של לנדאו. אדם זה האמין, כי היהודים ברוסיה חייבים לרכוש ידע בתרבות הרוסית אולם התנגד להתבוללותם, כשם שיצא נגד דחייה מוחלטת של ערכי הדת והיהדות. כתוצאה מכך, לא תמך העתון בהגירה מרוסיה כפתרון לבעיות יהדות ארץ זו. מאידך, עמדת העתון בנושא ההגנה על זכויות היהודים גררה אזהרות מצד הצנזור, אשר בשנת 1891 ביטל זמנית, לתקופה של שמונה חודשים, את הופעת העתון. כמו כן נסגר העתון פעמיים בשנת 1903, כיוון שתמך בזכות היהודים להגנה עצמית, לאחר פרעות קשינוב. העתון פסק מלהופיע בשנת 1906.

"יברייסקי מיר", שפירושו "מן העולם היהודי", החל להופיע בינואר 1909 בפטרבורג כירחון, ומאוחר יותר יצא כשבועון. היה זה העתון היהודי היחיד בשפה הרוסית שהופיע באותה התקופה. עם כותביו הבולטים נמנו ההיסטוריון שמעון דוכנוב והמחזאי מחבר "הדיבוק", ש. אנסקי (שלמה זנוויל רפפורט). העתון עסק בעיקר בענייני דיומא ובנושאים היסטוריים, תוך שימת דגש על הקהילה היהודית. למרות שלא היה מזוהה עם מפלגה פוליטית, הוא נסגר על ידי שלטונות רוסיה ב-6 במאי 1910.⁶

באשר להגירה לאמריקה, העסיקו את קוראי העתונות היהודית רוסית נושאים ספציפיים. אלו ביקשו לדעת באם יוכלו לעמוד בטלטולי הדרך ל"עולם החדש" וכיצד יתקבלו שם; האם יוכלו להתאקלם והאם המטריאליזם האמריקאי לא יפתה אותם לסטות מרעיונותיהם הפוליטיים ומדתם היהודית. בתקופה מאוחרת יותר תהו הקוראים, האם שערי ארצות הברית יישארו פתוחים או ייסגרו עקב הגבלות הגירה, אשר ימנעו מהם כל אפשרות להגיע לאמריקה. מאמרים בעתונות היהודית רוסית התייחסו לנושאים אלו מתוך עמדה בלתי אוהדת לחלוטין.

קשיי המהגרים ותלאות הדרך תוארו באריכות מעל דפי העתונות היהודית רוסית. לאחר הפוגרומים של שנת 1881 ברחו אלפי יהודים לברודי בגליציה.⁷ מאמר שפורסם ב"נ.ק.ו" ב-22 במאי 1882 תחת הכותרת "מהדרך (התרשמויות מברודי)", תיאר את המתרחש:

בכניסה (לכית בו שהו המהגרים) נתקלתי באשה ששכבה על הרצפה, הושיטה את ידה אלי בתחנונים, ולא היה בה הכוח לקום. בקושי רב הצלחתי להגן על עצמי מפני הקהל ופילסתי דרך לעבר האשה. בהצביעה על תינוק כבן חודש ימים מלמלה "לפחות כוס אחת של חלב! הילד עומד למות בורועותי!"... כאשר בפקודתי הובא החלב, החלו לפסוע לעברי נשים עם תינוקות. אחת מהן היתה צעירה מאד ויפהפיה. תינוקה, בן שלושת השבועות, צרח צריחות שיכלו להמיס גם את הקשוח שבאדם. "הוא עומד למות, הוא ימות!" גנחה האם הצעירה, "תן לו לגימה אחת בלבד!"... התחוויר לי, כי לא נכתב עדיין על הפוגרומים כפי שראיתי כמו עיני את קורבנותיו. לאחר כל המראות והקולות שבברודי, מושגים כאנושיות, אהבת הזולת, זכויות בין לאומיות וכדומה נתפסים כחסרי משמעות לחלוטין...

זוהי דוגמה אופיינית לסיגנון הכתיבה הרומנטית בעתונות דאז. בלשון דומה נכתב מאמר נוסף, הבא לתאר את הנסיעה לאמריקה, ואשר פורסם

האמריקאיות דרך משקפיים רוסיים, באה לידי ביטוי כולט ביותר במקרה של הגעתו של רבי יעקב יוסף לאמריקה. הרב יוסף מוילנה (1848-1902) הגיע בשנת 1888 לאמריקה, על מנת להתמנות כרב ראשי בניו יורק.⁸ הדיווחים על בואו ב"ראזסווייט" נכתבו בטון לגלגני ואירוני.⁹ דוגמה זו תפורט בהמשך.

ד. בתקופה זו התגבשה רמת ציפיות גבוהה מנדיבותה של אמריקה. זאת, על פי תיאורים שנכתבו בעיקר בספרי הדרכה למהגרים שהוצאו על ידי חברות ספנות. ציפיות אלו הובילו לאכזבה עמוקה ובלתי נמנעת של אותם מהגרים. ייתכן, שעורכי העתונות האמורה חשו אחריות מסוימת כלפי מהגרים פוטנציאליים מבין קהל הקוראים, וראו מתפקידם להזהירם מכל אותם קשיים הצפויים להם באמריקה. העורכים ידעו, שליהודי רוסיה היו מקורות מידע אחרים על אמריקה כמו מכתבים אישיים, חוויות של תיירים ואפילו דברי רכילות. מאחר שדיווחים אלו הצטיינו בגישתם החיובית ובהתלהבות של ממש, לא מן הנמנע שהעתונות ביקשה להביא את הצד השני של המטבע ביתר קיצוניות.

האם ניתן לעמוד בטלטולי הדרך

העתון היהודי הראשון בשפה הרוסית היה ה"ראזסווייט" (השחר).⁵ הוא החל להופיע באודיסה ב-27 במאי 1860. תחילה הופיע כשבועון, המבטא בעיקר את רעיונות ההשכלה. העורך, יוסף רבינוביץ, מיקד את הכתבות בעתון על יחסי היהודים והשלטונות הרוסיים. העתון לא זכה להצלחה רבה, וגיליונו האחרון יצא ב-19 במאי 1861. נגד העתון הוטחה ביקורת, על שחשף את חולשות היהודים בפני הגוי הרוסי. מאוחר יותר, בשנת 1861 יצא העתון לאור כמה חודשים בשם "ציון". בתחילה הצטיין עתון זה בנימה שמרנית, כנראה על מנת לסבר את אונם של הצנזור והשלטונות, אולם מדיניות זו לא האריכה ימים. כתוצאה מהתקפות העתונות האנטישמית הוקצן הקו המתון אותו אימץ בתחילה.

במשך שבע שנים לא הופיע עתון יהודי בשפה הרוסית, עד שבשנת 1869 החל לצאת לאור באודיסה השבועון "היום", שתמך ברוסיפיקציה של היהודים. במסגרת זו עודד העתון את השפה הרוסית, הלבוש הרוסי וההתבוללות בחברה הרוסית. השבועון פסק להופיע בשנת 1871, בתקופה בה התחוללו מהומות אנטישמיות.

המרכז לעתונות יהודית בשפה הרוסית עבר לפטרבורג הבירה. שני שבועונים, "ראזסווייט" ו"רוסקי יבריי" (ר.י.), שפירושו "היהודי הרוסי", הופיעו בשנת 1879. שניהם כאחד הדגישו את תפקיד היהודי כאזרח רוסי. אולם, ה"ראזסווייט" מיקד את כתבותיו על המתרחש בחברה היהודית פנימה, בעוד שה"ר.י." לא ביקר בפומבי את חיי היהודים מחשש שמה יעודד בכך גורמים לא יהודים עויינים. הפוגרומים בשנת 1881 שינו את ההשקפה הפילוסופית של שבועונים אלו. רעיון הלאומיות הפך לקו מכריע, ומכאן ואילך אימץ ה"ראזסווייט" קו ציוני. הוצאתו לאור הופסקה בשנת 1883 וזו של ה"ר.י." בשנה שלאחר מכן.

עתון חדש בשם "ווסחוד", שפירושו "עלייה" או "במעלה" נוסד בשנת 1881 ע"י אדולף לנדאו. תחילתו כירחון ומשנת 1882 כשבועון

ВЪ РОССІИ		ЗА ГРАНИЦУ	
На годъ	5 р. — 50 к.	На годъ	6 р.
„ 6 мѣс.	2 — 50 „	„ 6 мѣс.	3 „
„ 3 „	1 — 25 „	„ 3 „	1 „

РАЗСВѢТЪ

Цѣна отдѣльных № и выходящих — 10 к. За первую страницу 20.
 Объявленія принимаются въ Конторѣ Редакціи и Торговой
 Лавкѣ Л. и Э. Штиль и Ко въ СПб., Москвѣ и Варшавѣ.
 Цѣна за строку печатки на первой стр.— 50 к., на осталь-
 ныя— 30 к. (включая строки 4 строки).
 За объявленія въ видѣ выходящих приложений съ гонимыя вѣдомыя
 за 1 листъ на 1000 шт.— 10 р., за каждыя 500 шт.— по 2 р. 50 к.
 За отдѣлы объявленій: Культура и Развитие по отдельности.
 АДРЕСЪ РЕДАКЦІИ И КОНТОРЫ:

С.-Петербургъ, Торговая, 11.
 Телефонъ № 436-42.

Годъ VIII

Описание стремится свѣдѣть для еврейскаго народа правдивѣннейе убѣжденіе въ лавности
 Лавскаго протѣвима.

Отдѣльные №№ „Разсвѣта“ въ Петербургѣ продаются на Невскомъ пр. внутри Пассажа въ газетн. киоскѣ.

**NORDDEUTSCHER LLOYD
 BREMEN**

**Сѣверо-Германскій
 ллойдъ.**

— БРЕМЕНЬ —

Срочное пассажирское сообщеніе на
 боковыхъ пассажирскихъ и почто-
 выхъ пароходахъ
 изъ Бремена въ Нью-Йоркъ.
 БРЕМЕНЬ—БАЛЬТИМОРА,
 БРЕМЕНЬ—ФИЛАДЕЛЬФІИ,
 БРЕМЕНЬ—ГАЗЕВЕСТОНЪ,
 БРЕМЕНЬ—КАНАДА.
 Изъ БРЕМЕНА въ БРАЗИЛІЮ
 и АРГЕНТИНУ.
 Прогнать высылается бесплатно по
 пораму укрѣпленію.
 Norddeutscher Lloyd, Abteilung
 Passage, Bremen. 2894.

Опытная массажистка-акушерка.
 съ долголѣтней практикой частн. и въ клиникахъ, имѣетъ
 работу. Адресъ: Забалканскій пр., 6х кв. 49.
 телефонъ 5 9-92. 4000 2

Акушерка-массажистка
 (массажи общій и частный), имѣющая свое дѣло, желаетъ
 получить массажъ или уходъ за больными. Адресъ: Усадебъ
 пер., 11 кв. 4. Телефонъ 644-25. 4007 2

Опытн. Врачъ 31 г. отъ. Желаетъ имѣть много изъ
 болѣзней или жесточе съ субвендией
 Дмитровка Херсонск. 4-ру С. 4004

Счастье почти даромъ для богатыхъ!
 Опытный изобрѣтатель съ 25 лѣтней практикой, изобрѣтатель 5-го
 сорта мяса, предлагаетъ свои услуги, безъ жалованья, только 1/2 %
 на мыло своего изобрѣтенія. Мыло другихъ сортовъ изготовляется
 болѣе дешево. Адресъ: Юрьевскій заводъ, Елизавет. губ. поселокъ
 Жиловскій, ст. Алчовская, С. АВИЛЕВИЧУ 4098

ВЫШЛА НОВАЯ КНИГА
 ПЕЧАТНИЦА
**Манса Ежовльиновича
 МАНДЕЛЬШТАМА**
 Рѣчи, статьи и воспоминанія 12 50 к.
 СПб., „Освобожденіе“ Пев-
 ской, 92. Съездъ издаваніа: Кіевъ,
 „Сотрудникъ“, а также во
 всѣхъ книжныхъ магазинахъ 4001

Освобат. знающій
 др.-евр. изъ ищетъ
 ур. Алексѣевская, 7
 кв. 39 Файнштейну. 4003

ОТКРЫТА ПОДПИСКА съ 1-го октября на послѣднюю четверть 1912 года
 на общественно политическую и литературную еженедѣльную газету

VIII-ой годъ изд. „РАЗСВѢТЪ“ VIII-ой годъ изд.

посвященную еврейскимъ интересамъ.

Постоянные отдѣлы „РАЗСВѢТА“:

- 1) Руководящая статья по самымъ текущимъ вопросамъ еврейской жизни.
- 2) Научно-публицистическій отдѣлъ.
- 3) Литературно-критическій отдѣлъ.
- 4) Отклики и замѣтки.
- 5) Юридическій отдѣлъ.
- 6) Обзоры еврейской печати.
- 7) Палестина и Боснія.
- 8) Изъ жизни провинціи.
- 9) Въ Государственной Думѣ.
- 10) Заграничныя корреспонденціи.
- 11) Хроника еврейской жизни въ Россіи и за рубежомъ ея.
- 12) Хроника эмиграціи.
- 13) Сюжетная неделя.
- 14) Фельетонъ.
- 15) Маленькій фельетонъ.
- 16) Библиографія.
- 17) Иллюстраціи.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА. Въ РОССІИ: На годъ 5 р. На полгода 3 р. 50 к. На 3 мѣсяца 1 р. 25 к.
 За ГРАНИЦУ: На годъ 6 р. На полгода 3 р. На 3 мѣсяца 1 р. 50 к.
 Отдѣльные номера по 10 коп.

Подписка принимается только съ 1 января, 1 апрѣля, 1 июля и 1 октября
 съ 1 октября 1912 года по 1 Января 1913 года х р. 25 к.

Адресъ Редакціи и Конторы: **С.-Петербургъ, Торговая, 11.**

"לא באנו לאמריקה כדי לעבוד"

קשיי הנסיעה לאמריקה אינם מובאים בתיאור הנ"ל כאופן מוגזם. הדרך אכן היתה קשה ביותר, בעיקר ליהודי רוסיה, מאחר שנאלצו לעבור מרוחקים ארוכים ביבשה עד הגיעם לאניות. התנאים הסניטריים באותן אניות היו גרועים, ולכלוך וזוהמה שררו בכל.⁸ לעתונאים היהודים רוסיים היתה הסתייגות רבה לא רק מתנאי הנסיעה, אלא גם מקבלת הפנים לה זכו המהגרים באמריקה. הקטע הבא פורסם בעתון "נ.ק.ו." ב-7 באוגוסט 1882, ובו מתוארים המהגרים בכל עליבותם.

"אל תבטחו בנדיבים" (תהילים, קמו ג) אמר דוד. חבל על שאחי הרוסים שכחו לחלוטין עצה חכמה זו. עצה זו מתאימה במיוחד לכאן, לרפובליקה החופשית, היכן שנמצאים אך מעט "רחמנים בני רחמנים" וכל אדם חושב, חי ועובד אך ורק עבור עצמו. "תן להם לדאוג לעצמם", זו התשובה אותה מקבלים המהגרים מכל עבר. אין הדבר כך מפני שהיהודים המקומיים אינם ששים לעזור לזולת, אלא מפני שכל אחד מהם הגיע למעמדו באמצעות כוחו הוא בלבד, ללא כל פילנטרופיה ותמיכה מ"אחים נדבנים". עובדה זו הם מצינים בגאווה לכל מהגר.

מה מצבם של מהגרים שחלו את כל יהבם ותקותיהם בקהילה, במקום להאמין אך ורק ביכולתם האישית? אלה באמת ובתמים מצטערים! כאשר הם מוצאים עצמם בתוך המאבק הקיומי היומיומי, המאבק בו תמיד מנצה החוק. אותם אנשים שהוכסו מאבדים את אמונתם. אין לקנא כמצבם של יהודים אלה, אשר אינם מתאימים לעבודה פיזית. אלה דורשים להישלח בחזרה לרוסיה.

מעדות זו אנו למדים הן על הקשיים העומדים בפני העולים החדשים, והן על אחד הפתרונות — חזרה לרוסיה.⁹ רבים מהמהגרים, לפי הדיווחים בעתונות היהודית רוסית, לא מצאו סיפוק בעבודות הקשות בהן נאלצו לעסוק בעולם החדש. אולם בדרך כלל לא היתה להם ברירה והם נאלצו להתמיד בעבודות אלו, למרות שניצלו אותם באופן בוטה, כפי שמובא במאמר ב"נ.ק.ו." מ-27 בנובמבר 1882, המובא להלן. כתוצאה מכך, חלו בקרב מהגרים אלה התפכחות ואכזבה, שנבעו לא רק מניסיונם המר אלא בעיקר מפער ציפיותיהם מאמריקה מול פני המציאות.

עבודה זו (תיקוני פסי הרכבת) אמנם משתלמת, אך לעתים הינך נופל בידי אנשי עסקים ממולחים, ואם הינך "ירוק" תוכל לראות את כספך כפי שהינך יכול לראות את אונך — אתה תעבוד במשך שבוע תמים והם לא ישלמו לך. מספר מהגרים סיפרו לי על עבודתם כמחצבות — זו העבודה הקשה והמסוכנת מכולם, מאחר והינך שובר סלעי הרים בעזרת חומר נפץ. כתוצאה מכך, אם אינך ממהר לברוח ברגע הנכון, הסלעים יפגעו בידך, רגליך וראשך. מהגרים רבים הפכו לנכים ואחד נהרג. ברור אם כך, כי הינך עלול לשנוא את אמריקה, על החופש והחרות שבה. אין להם כל אשליות לגבי העתיד ובראשם מחשבה אחת בלבד: "אנוכי אחזור לרוסיה בכל מחיר." זו הראשית והתכלית של תקוותם, והם דורשים להישלח בחזרה לרוסיה או לספק להם עזרה כספית למטרה זו. אין הם מוכנים לשמוע על לימוד מקצוע. "לא באנו הנה על מנת להיהפך לבעלי מקצוע." ראיתי מהגרים שדרשו להישלח

ב"ראזסווייט" ב-18 בדצמבר 1881 בשם "האודיסאה של המהגרים לעולם החדש":

(ברכבת) שתקנו. כל אחד מאתנו היה שקוע במחשבותיו. אולם באחד הקרונות מלמל משהו בקול רועד: "איננו רוצים להיות גרועים מכלבים. אין הם נותנים לנו את זכויותינו כבני אנוש. נחפש אותן מעבר לאוקיינוס." לא יכולתי לשאת זאת ופרצתי בבכי. בניגוד לרצוני, זכרתי את מולדתי, ילדותי וחלומות נעורי...

המחבר מתאר בתיעוב את המחלקות הזולות ביותר באנייה, בה נסעו המהגרים לאמריקה:

תארו לעצמכם מרחף עם קירות כרזל חלודים, רצפה מזהמת, שתי קומות מיטות עץ עליהן מכונסים כצפיפות גברים, נשים וטף... רובם, היו פזורים על הרצפה, כאשר מטלטליהם האישיים מונחים למראשור תיהם. הרעש וההמולה, בכי התינוקות והנשים נשמעו מכל פינה. יאוש אחז בכולנו.

אמריקה... אמריקה... מהגרים יהודים מרוסיה מגיעים לניו יורק. תחריט משנת 1902

"נתיב היסודים" של מהגרים בניו יורק
לארצות הברית. מדינה רפורמית
באליס סיילנד - "אי תומנות"

בחזרה לפני כשלושה חודשים, וכאשר נוכחו לדעת כי בקשתם זו לא תמולא, החלו להתאקלם ולהרויח לחמם בכבוד.

הקיום הפיזי היה אמנם חשוב מכל, אך אין זה הנושא היחיד שהעסיק את המהגרים. המשכיות החיים היהודיים באמריקה עמדה אף היא בדרגת חשיבות גבוהה. המאמרים בעתונות היהודית רוסית מנבאים שיממון רוחני ליהדות אמריקה, ומתארים את המסורת היהודית כגוססת. מאמר בעתון "י.מ." מ-4 בפברואר 1910, מדווח על אי שביעות רצון בנושא סיכויי המשכיות קיום הדת היהודית באמריקה:

ראשית יש לציין את אי שביעות הרצון הכללית. כתשעה מתוך עשרה מקרים הנך שומע מפי יהודים אורתודוקסים תלונות על אמריקה. אין כנות, אין נשמה כאמונה האמריקאית. כולה יבשה ופורמלית. תלונה מסוג אחר, נאמרת על ידי נציגי הצד שמנגד, כלומר על ידי ה"יאהודים"¹⁰. זו האשמה כנגד הקיצוניים האנטי דתיים מקרב המהגרים, עמם נימנים בעיקר בני נוער. הם איכרו את אמונתם ואת אלוהיהם, ולכן הם חותרים לרדיקליזם פוליטי. ה"יאהודים" גם הם מוטרים מהיהודים האורתודוקסים שאינם מתוחכמים דיים... הם פחות ביקורתיים כלפי אודח חייהם הדתי.

יהודים רפורמים, ובעיקר רבנים רפורמים, הוצגו באור שלילי בעתונות זו. כאשר מספר רבנים רפורמים יצאו כנגד הטענה של אפליה גזעית, גידף אותם כתב ה"ראזסווייט" במאמר שפורסם ביום 18 בינואר 1908 כדלהלן:

ברוסיה, אנשים מתלוננים בדרך כלל על כי הרבנים אינם מתעניינים ואינם עוסקים די הצורך בשאלות הקשורות לחיי הקהילה היהודית. כאן באמריקה, הבריות נאלצות לעתים להתלונן כי מספר רבנים רפורמים יוצאים לעתים קרובות מדי להגנת אנשיהם. והגורע מכל, העולם הלא יהודי סבור, שרבנים אלה מייצגים את העם היהודי כולו.

גם במאמרים נוספים הובאו תחזיות, כי גורלה של היהדות נחרץ באמריקה. אחרים הכירו בתהליך הכרחי של שינוי העובר על הדת ובעובדה כי היהדות והעם היהודי, ככל הנראה, יצליחו להישרד למרות אורח החיים האמריקאי. מאמר בנושא זה פורסם ב"ראזסווייט" ב-27 באוקטובר 1907, ובו הדברים הבאים:

...נראה, עדיין מוקדם מדי לשאת הספר על העם היהודי ההולך ונעלם באמריקה. יש לזכור, כי ההגדרה "הקהילה היהודית" איננה קשוחה כפי שמקובל לחשוב. במהלך הדורות והנדודים קיבלה הקהילה היהודית צורות שונות. כל פעם, כאשר מתרחש שינוי ביהדות נשמעים קולות, בין אם כשמתחיל לאירובין אם כצער, כי הגיע סופה של היהדות. אין כל ספק, כי אמריקה נושאת זרעי יהדות חדשה וחיי "קהילה יהודית" חדשים.

אנטישמיות באמריקה?

הפרק הספציפי של ההיסטוריה של יהודים דתיים באמריקה נכתב אגב פרץ של דיעות קדומות בעתונות. הקהילה האורתודוקסית בניו יורק ניסתה להקים רבנות ראשית. הרב יעקב יוסף מתואר במאמר ב"נ.ק.ו.", שפורסם ב-24 ביולי 1888, כרוף בצע, יהיר ולא אמריקאי:

בנוסף לכך, התקיפה העתונות היהודית הרוסית מוסדות יהודיים אחרים באמריקה. היא ביקרה קשות את העתונות האמריקאית בשפת היידיש ואת התיאטרון היידי על רמתו האמנותית והרוחנית הנמוכה.¹¹ היתה זו ביקורת נוקבת במיוחד, שכן המהגרים החדשים נשענו על מוסדות אלו ובעיקר על העתונות היידיית. מרביתם לא זכו מעולם לחינוך חילוני ולא קראו עתונות ברוסיה, ולכן העתונות היידיית הפכה עבורם למקור האינפורמציה העיקרי אם לא היחיד. עתונאי ב"ראזסווייט" הזהיר בגיליון ה-27 באוקטובר 1907, כי "אל תשכחו שמלבד עתונות זו אין למצוא שם פרסומים בספרות יהודית." אותו עתונאי העביר ביקורת בנוסף הבא:

קראו עתונים אלה ושימו לב ממה ניזון ההמון. במקום מזון רוחני הוא מקבל חומר מושחת. אינני טוען כי עתונות זו גרועה יותר מ"עתונות צהובה" אחרת בארץ זו... רק חשבו על החינוך שההמון שלנו מקבל מפרסומים ריקניים ומזיקים אלו.

כאשר הסכים לכהן בתפקיד הרב הראשי של ניו יורק, שולמו לו 5,000 דולר עבור הוצאות נסיעה. סכום זה, מתברר, לא הספיק לאישיות כה נכבדת מליטא, ועל כן נשלח אליו סכום שני בסך 5,000 דולר.

כפי שציינתי בתחילה, היחס השלילי של העתונות מובן על רקע השחיתות שהיתה קיימת ברבנות הראשית ברוסיה. מספר מהגרים רוסים יהודים ייחסו לרב יעקב יוסף אותן שחיתויות שנעשו על ידי רבנים ברוסיה. מאמציו של הרב להטיל מס על בשר כשר, וזאת כחלק מתוכניתו להסדיר את תעשיית הבשר הכשר, הוזכרו לרבים את הבשר ברוסיה, אשר היווה אמצעי לסחיטת כספים מהקהילה היהודית עבור אוצר הצאר. האפשרות כי מוסד דומה יוקם באמריקה, עוררה כעס רב בקרב המהגרים והעתונאים הרוסיים. קצבים, אשר תמכו במיניו של הרב הראשי, מרדו וסירבו לקבל את מרותו. המחלוקת בענין מס הבשר גרמה להתמוטטותה של הרבנות הראשית. הרב יעקב יוסף נפטר בעוני רב בשנת 1902.

רחוב הסטר באיסט סייד התחתון בניו יורק – המרכז המסחרי הראשי של המהגרים היהודים. תצלום מ-1905

בקשר לאנטישמיות, ה"פטריוטים" (יהודים אמריקאים מקומיים) מרגיעים אותנו, שרק פרי דמיונם החולני של המהגרים מרוסיה יכול להאמין כי באמריקה קיימת אנטישמיות.

עתונות זו סברה, כי היהודים ילדי אמריקה תמימים בכל הקשור לאנטישמיות, והציבה לעצמה מטרה לחנך את היהודים ה"מקומיים" לפני שיאחרו את המועד.

תיאור עוין

נושאים רבים בחיי היהודים באמריקה היו קשורים במהגרים מרוסיה. הנושא החשוב ביותר היה זה שעסק במאבק במדיניות ההגירה האמריקאית, ואליו התייחסו עתונאי ה"ראזסווייט" ביסודיות ראויה לציון. קוראים רוסיים לא יכלו להבין מונחים כמו "ועדת הקונגרס לענייני הגירה", אולם הרמזים לגבי מגמה מתמשכת להגביל את ההגירה הועברו לקורא. (העובדה שמונחים אלה נכללו במאמרים מהווה אינדיקציה לכך, שיהודי רוסיה באמריקה קראו עתונות זו).

מאמרי ה"ראזסווייט" חשפו את העניין שעוררו נושאים אלה בקרב הקוראים היהודים הרוסיים. היהודים חששו מכל הגבלה על הגירה, שעלולה לפגוע בהם. ההגבלות תוארו כ"רשעות שחורה" בהתגלמותה, והמהגרים — כקורבנותיה התמימים. מטרת המאמרים היתה להתסיס את הקורא האמריקאי. במאמר מ-31 לינואר 1910, תוארה הצעת חוק נגד הגירה, שהוצגה מטעם הקונגרס, ומטרתה הגבלת הגירה מארצות מזרח אירופה במילים אלה:

בקונגרס הובאו מספר הצעות חוק המגבילות את ההגירה. אחת מהן, שהוגשה על ידי הציר הייס היוותה את שיא התגשמות שאיפות ההגבלות. היא כונתה "הצעת חוק להגבלה מקסימלית של הגירה לארצות הברית". יש להניח, שהיא לא תועבר בשלמותה. מאידך, יש לצפות לתוספת לחוק ההגירה משנת 1907, אשר תשקף את השפעת הצעת החוק של הייס.¹⁴

ואכן, הצעת חוק ספציפית זו לא עברה בקונגרס. הגבלות משמעותיות בתחום ההגירה לא הוטלו אלא בשנת 1917.

מקרה נוסף העוסק בדעות קדומות של עתונאי "ראזסווייט", קשור לפהשת ויליאם ויליאמס, הממונה על אליס איילנד ("אי הדמעות" המפורסם בכניסה לגיו יורק). במאמר מיום 19 ביולי 1909, הוא הוצג כרשע מרושע המגביל את ההגירה, כ"המן" וכ"רוצח". לאמיתו של דבר, המנהל בתקופתו חתר לטיפול טוב יותר במהגרים.

בעוד מיליוני יהודים רוסיים היגרו לאמריקה בתקופה שבין 1881-1910, מיליונים רבים עוד יותר נשארו ברוסיה. ייתכן, שאחת הסיבות להישארותם שם היתה התדמית השלילית של אמריקה, כפי שהוצגה בעתונות היהודית הרוסית.¹⁵ עתונות זו חיזקה את החששות הקיימים בלב כל מהגר השוקל הגירה. על ידי תיאור עוין של ארץ היעד, אמריקה, מילאה העתונות היהודית הרוסית תפקיד חשוב בהגבלת והפחתת מספר היהודים, שהיגרו באותם שלושה עשורים מרוסיה לאמריקה.

☆ ☆ ☆

לעתונאי זה היתה דעה שלילית גם על התיאטרון היידי.¹² הוא העניק לתיאטרון זה את ההגדרה "צמח אקזוטי, אשר עלול לדהות ללא תכלית מחוסר שמש... אין כל אפשרות לראות בו תיאטרון רציני, המייצג את ההשכלה והרוחניות, במיוחד עבור הדור הצעיר שהוא עתיד היהודים." ייתכן שהעתונות והתיאטרון היידי לא הצטיינו ברמה אמנותית גבוהה. יחד עם זאת, עתונאים אשר העדיפו כתיבה בשפה הרוסית, נטו לפתח גישה שלילית כלפי העתונות והתיאטרון היידי בכל מקום שהוא ולא דווקא באמריקה בלבד.

תהליך האמריקניזציה שעבר על המהגרים היהודים מרוסיה כלל מאבקי קיום, שאיפה להשתלבות ולהצלחה, יחד עם הרצון להישאר נאמנים לאמונתם ולעברם כיהודים.¹³ דילמות אלו מצאו ביטוי בעתונות היהודית בשפה הרוסית. מאמר ב"ג.ו.ג.", מה-10 ביולי 1888, מתאר את מצבם של המהגרים:

"יסוריהם קשים. הם חייבים להתמודד עם רעב, חוסר מגורים והצורך לישון ברחובות... בושע וכלימה מכסים את פניהם, כאשר הצעירים שזה עתה באו מהגימנוזיום הרוסי משוטטים ברחובות, נושאים על כתפיהם סלים כבדים, משמיעים שלוש מילים בלתי מובנות מגרון ניחר: גברתי, הסתכלי בסלים.

המהגרים עזרו זה לזה בהתמודדותם עם סביבתם החדשה על ידי הקמת אירגונים (Landsmanschaften), בהם התרכזו מהגרים מאותה סביבה או אותה עיר. במאמר שפורסם ב"ראזסווייט" ב-3 בנובמבר 1907, מתוארים ריכוזי מהגרים אלו באורח חיובי, אולי משום שניסו לשמור על קשרים עם רוסיה.

המהגרים חשים קשר עמוק למולדתם הישנה, למרות תחושות ההערכה שהם חשים כלפי ארצם. הוקמו אירגונים נפרדים, קהילתיים, לכל עיר ולכל כפר מרוסיה, והם נושאים את שם המקום ברוסיה. לכל אלה מטרות צדקה, כגון עזרה לעניים, תמיכה בחברים "ירוקים" (כך כונו אלה שזה מקרוב באו) וכדומה. לעתים קרובות איגודים אלה מקצים סכום כסף מסוים לתמיכה בכפר הרוסי ממנו באו.

פעילות אירגונים אלו תרמה לשילובם של המהגרים בארץ החדשה, ובו בזמן ייחדה אותם כרוסים. בדיקת התייחסותה של העתונות היהודית בשפה הרוסית לנושא האנטישמיות בארצות הברית חושפת דעות קדומות בכתבות. ניסיון החיים ברוסיה הועבר לעתים למציאות האמריקאית ותרם לעיוותה. ברוסיה, האנטישמיות היתה רשמית ועלולה היתה לפרוץ בכל עת. עתונאים רוסיים ראו את גילויי האנטישמיות באמריקה כאילו פעלו על פי אותם חוקים. במאמר ב"ראזסווייט", שפורסם ב-30 במרץ 1907, הופיעו דברים כמעט היסטריים:

המצב החברתי של היהודים באמריקה מידרדר מיום ליום. הם [האמריקאים] מתחילים להחרים את היהודים בכל תחומי החיים. לאנטישמיות קרקע פוריה כאן והיא גוברת מיום ליום.

העובדה שיהודי אמריקה ראו במאמר זה גישה פרנואידיה ואבסורדית לא השפיעה על כותבי המאמרים בעתון הרוסי האמור. מאמר נוסף, שפורסם ב-18 בינואר 1908, קבע כי,

9. ההגירה חזרה לרוסיה היתה לתופעה שכיחה. ראה: Jonathan D. Sarna, "The Myth of No Return: Jewish Return Migration to Eastern Europe, 1881-1941", *American Jewish History*, 71 (1981), 256-268.
10. כינוי ליהודים מגרמניה, שהתיישבו זה מכבר בארצות הברית. אלה לעגו לדתיות המהגרים החדשים יוצאי מזרח אירופה. שתי דעות שונות בעניין זה מובאות על ידי אותו מחבר. ראה: Zosa Szajkowski, "The Attitude of American Jews to East European Jewish Immigration (1881-1893)", *Publications of the American Jewish Historical Society*, 40 (1950), 221-260; "The Yahudi and the Immigrant: A Reappraisal," *American Jewish Historical Quarterly*, 63 (1973), 13-44
11. Mordecai Soltes, "The Yiddish Press — An Americanizing Agency", *American Jewish Year Book*, 26 (1924-1925), 165-372.
12. Hershel Zohn, *The Story of the Yiddish Theatre*, 1979
13. Bernard D. Weinryb, "Jewish Immigration and Accommodation to America: Research, Facts, Problems", *Publications of the American Jewish Historical Society*, 46 (1956), 366-403; Thomas Kessner, "Jobs, Ghettos and the Urban Economy, 1880-1935", *American Jewish History*, 71 (1981), 218-238
14. א. הייס מקליפורניה הציע מספר הצעות חוק, המגבילות כניסת מהגרים אסיאתים לארצות הברית.
15. ניתן לערוך השוואה מעניינת בין עתונות זו לבין העתון הרוסי "סאמיזדאט" כיום. בעתונות הסובייטית המחתרנית ניתן למצוא מאמרים השוללים את אמריקה וישראל. עתונות זו מכוונת בין השאר ליהודים. העתונות הרוסית הרשמית כותבת בהסתייגות חריפה הן על אמריקה והן על ישראל. אזרחי רוסיה סבורים, על כן, כי באמריקה ובישראל החיובי עולה על השלילי. "סאמיזדאט" רואה מתפקידו להבהיר, עד כמה הבעיות חמורות בארצות אלה.
1. ראה תיאורו הספרותי של אברהם קאהאן, *Circumstances*, בספר "יקל", ניו-יורק 1970 (אנגלית), עמ' 203-205. התיאור הנ"ל אופייני לקורא עתונות זו. יש לשים לב שהקוראה היא אינטלקטואלית רוסית אשר המשיכה להיות מנויה על העתון למרות שהתגוררה באמריקה. אנשים אלו סלדו בדרך כלל מהשפה היידיית והעדיפו לדבר רוסית אף לאחר הגיעם לאמריקה. ראה גם את האוטוביוגרפיה: *The Education of Abraham Cahan*, Philadelphia 1969, 236-237.
2. Leo Shapall, "A List of Selected Items of American Interest in the Russian Jewish Press, 1860-1932", *Publications of the American Jewish Historical Society*, No. 38 (1949), 239-248 and 305-316; No. 39 (1949), 87-113
3. וראה: Abraham J. Karp, "New York Chooses a Chief Rabbi", *Publications of the American Jewish Historical Society* 44 (1955), 129-128; Samuel Krislov, "Church State and Kashruth: Some Hidden Dimensions of Pluralism", *Jewish Social Studies*, 25 (1963), 174-185 ובעיקר עמ' 178.
4. ראה שם, עמ' 275.
5. Moshe Permann, "Razsvet 1860-61: The Origins of the Russian Jewish Press", *Jewish Social Studies*, 24 (1962), 162-182
6. אינפורמציה נוספת בתחום העתונות היהודית בשפה הרוסית, ראה אצל יהודה סלוצקי, העתונות היהודית הרוסית במאה ה-19, ירושלים, 1970; העתונות היהודית רוסית במאה העשרים, ירושלים, 1970.
7. לאחר הפוגרומים ברוסיה ב-1881, הגיעו גלי מהגרים לעיר ברודי שבגליציה. נפוצו אז שמועות, כי אירגוני נדבנים יהודים ממערב אירופה ידאגו לכל מחסורם של המהגרים. אירגונים אלה לא היו ערוכים להיקף אדיר כזה של מהגרים והתוצאות היו טרגיות. ראה: Zosa Szajkowski, "How the Mass Migration to America Began", *Jewish Social Studies*, 9 (1942), 291-310; "The European Attitude to East European Jewish Immigration (1881-1893)", *Publication of the American Jewish Historical Society*, 41 (1951) 127-162
8. Pamela S. Nadell, "The Journey to America by Steam: The Jews of Eastern Europe in Transition", *American Jewish History*, 71 (1981), 269-284.